

Analýza ukazatelů výkonové motivace u studentů sportovního gymnázia

The analysis of indicators of achievement motivation of students in sports gymnasium

Jitka Králíková

Fakulta sportovních studií, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Výkonová motivace je součástí každého výkonu, nejenom sportovního. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké jsou ukazatele výkonové motivace u studentů sportovního gymnázia a dále je srovnat s ukazateli běžné populace, mezi muži a ženami, mezi nejmladšími a nejstaršími ročníky a v typech vykonávaných sportů. Pro zjištění výkonové motivace byl použit standardizovaný dotazník motivace výkonu (D-M-V).

Výsledkem práce je zjištění, že studenti sportovního gymnázia mají průměrnou výkonovou motivaci, nejvyšší motivační úroveň ze sportů vykazuje atletika, u mužů a u žen je stejná výkonová motivace, nejmladší ročníky vykazují nižší úroveň výkonové motivace oproti nejstarším ročníkům.

Přínos výzkumu je především pro vedení sportovního gymnázia, které může zkvalitnit výuku studentů u méně motivovaných sportů. Dále pro rodiče dětí, kteří se rozhodují, zda zvolit sport z nabídky školy anebo individuální. Rovněž trenéři a učitelé tělesné výchovy mohou ve své profesi využít poznatku, že výkonová motivace je u obou pohlaví stejná, a tudíž používat stejné motivační metody.

Abstract

Achievement motivation is part of every performance, not just in sport. The aim was to find out what the average indicators of achievement motivation of students in sports gymnasium are and compare them with indicators of the general population, between men and women, between the youngest and oldest classes and types of sports played. For the measurement of achievement motivation has been used a standardized questionnaire achievement motivation (D-M-V).

The results found that the achievement motivation among students of sports gymnasium is the average, we can find the highest motivation in athletics, achievement motivation of men and women is the same, the youngest classes show a lower level of achievement motivation compared to the oldest classes.

Utility of the research is mainly for directing sports gymnasium that can improve teaching less motivated sports. Also for parents deciding between a sport offered by school or by an individual. Trainers and PE (physical education) teachers can make use in their job of the fact that achievement motivation is the same on both sexes, and they can use the same motivational methods.

Klíčová slova: *výkonová motivace, sport, studenti sportovního gymnázia*

Keywords: *achievement motivation, sport, sports grammar school students*

ÚVOD

„Motivace k výkonu představuje snahu jedince obstát ve výkonových situacích jak z vlastního pohledu, tak z pohledu sociálního okolí. Jde o vytrvání v náročné činnosti, dosažení cíle a snahu stát se úspěšným člověkem.“ (Pavlas, 2011, p. 30)

Výkonová motivace kolísá v souvislosti s průběhem sportovní činnosti, a zároveň s naší životní cestou. Někteří lidé mají touhu být úspěšní výrazně silněji než svůj strach z neúspěchu. Mají

tedy vysokou úroveň výkonové motivace. Pro některé lidi však je strach z neúspěchu mnohem důležitější a jejich výkonová motivace je proto nízká.

Mezi hlavní faktory ovlivňující naši motivaci patří osobnostní rysy, pravděpodobnost dosažení úspěchu a hodnota dosahovaného cíle. Pokud nemá sportovec dostatečně vyjasněný motiv výkonu, přičemž pravděpodobnost, že dosáhne úspěchu je vysoká a odměny jsou lákavé, můžeme očekávat, že se nechá motivovat (Blahutková & Sližik, 2014, pp. 79–82).

Jednu ze složek výkonové motivace tvoří také aspirace (snaha stanovovat si výkonové cíle na základě minulých dosažených výsledků), která by u sportovců měla být vysoká. Do aspirace se promítá řada vlivů vnitřních (např. osobnostní rysy, sebepojetí a sebevědomí, hodnotová orientace) nebo vnějších (např. hodnocení rodinných příslušníků, mínění trenéra, vyjádření v tisku). Sportovec si na základě těchto vlivů a svého sebehodnocení stanoví víceméně přesnou oblast výsledku, které chce v následujícím výkonu dosáhnout. Pokud stanoveného výkonu dosáhne, prožívá to jako úspěch. Pokud je jeho výkon nižší než předchozí aspirační úroveň, prožívá to jako neúspěch (Vaněk, Hošek, Rychtecký & Slepíčka, 1984, p. 45).

Výkonovou motivací se zabývalo od 50. let 20. století mnoho psychologů, např. Atkinson, Clark, Heckhausen. Za zakladatele měření výkonové motivace je považován McClelland (1917–1998, in Chalupa, 2007, p. 128). Bylo prokázáno, že sportovci, kteří si věří a jejich motivací je vidina úspěchu, nikoliv strach z neúspěchu, podávají vyšší výkony, jsou spolehlivější a v soutěžích jsou pod menším napětím (Hošek, 1985, p. 21).

Na základě výzkumů uskutečněných v rámci různých kultur se dospělo k závěru, že výkonová motivace se vytváří již v raném dětství. Významnou roli zde hrají rodiče, kteří jsou prvními výchovnými autoritami dítěte (Pavlas, 2011, p. 35). Výkonová motivace bývá ustálená a zakotvená již zhruba v 10–12 letech a považuje se za stálejší rys osobnosti (Vaněk, Hošek & Man, 1982).

Záměrem studie je vyhodnotit úroveň indikátorů výkonové motivace u studentů sportovního gymnázia. U nich se předpokládá další sportovně-profesní zaměření, tudíž i vysoké nasazení v tréninku a v soutěžích. Testovaným studentům sportovního gymnázia je mezi 15–20 lety a spadají do věkového období adolescence. V této přechodné době mezi dětstvím a dospělostí procházejí komplexní proměnou ve všech složkách osobnosti: somatické, psychické i sociální. Prožívají období vlastního hledání, přehodnocování a vytváří si vlastní identitu (Vágnerová, 2012, p. 367). Cílem je pak srovnat indikátory výkonové motivace vzhledem k pohlaví, věku a typu sportu dle psycho-sportografické klasifikace.

SPORTOVNÍ GYMNÁZIUM

Sportovní gymnázium je legislativně upraveno školským zákonem č. 561/2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, který je v platnosti od roku 2005. Jeho cílem je rozvoj vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které žáci získali v základním vzdělávání a které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince (Sbírka zákonů, 2004, pp. 10 262–10 280). Dle této legislativy jsou sportovní gymnázia koncipována v čtyřletém nebo šestiletém cyklu.

Podmínky přijímacího řízení na sportovní gymnázium upravují §§ 59–63 školského zákona. Na gymnáziu zařazeném do studie musí žáci v přijímacím řízení vykonat jednotné státní testy z českého jazyka a z matematiky. Započítává se také prospěch předmětů ze základní školy. Dále se testují pohybové schopnosti a dovednosti (skok daleký z místa, hod plným míčem, rychlostní i vytrvalostní člunkový běh, shyby chlapci, výdrž ve shybu děvčata), které jsou sestaveny na bázi normovaného testu Unifittest (Kovář & Měkota, 2002).

Od ostatních středních škol se sportovní gymnázia liší přidaným sportovním tréninkem ve zvolené disciplíně (na testovaném gymnáziu probíhá trénink každé ráno 2 h a dva dny v týdnu probíhá i odpolední trénink 2 h) a předmětem Teorie sportovního tréninku, ze kterého mohou žáci i maturovat.

METODIKA

Výzkumný soubor

Na gymnáziu probíhají dva paralelní čtyřleté cykly a jeden cyklus šestiletý. Ve čtyřletých cyklech jsou třídy rozděleny na skupiny A a B. Neliší se studijními či výkonnostními nároky, ale volbou sportu. Žáci ve třídách skupiny A si volí sport z garantované nabídky školy (atletika, tenis, volejbal, basketbal). Žáci tříd skupiny B si volí sport, který není garantován školou (neprobíhá ve škole), ale v kooperujících sportovních klubech. V šestiletém cyklu je každá třída rozdělena na dvě poloviny, v jedné polovině si žáci zvolili sport z nabídky školy a ve druhé polovině mají opět svůj vlastní sport. V každém ročníku jsou tedy tři paralelní třídy. Celkem šetřením prošlo se souhlasem vedení gymnázia 12 tříd. Zkoumaný soubor tvořilo 229 studentů ze sportovního gymnázia v Brně v roce 2015.

Následující tabulka 1 zobrazuje u zkoumaného souboru počet žáků v jednotlivých ročnících, mužů, žen a jejich věk.

Tab. 1: Charakteristika zkoumaného souboru

ročník	počet osob celkem	muži	ženy	průměrný věk
1.	66	31	35	16
2.	65	32	33	17
3.	58	28	30	18
4.	40	20	20	19
celkem	229	111	118	xxx

PROCES SBĚRU A ZPRACOVÁNÍ DAT

Demografické údaje studujících, sportovní zaměření či sportovní výkonnost byly získány z dokumentace gymnázia se svolením vedení školy a se zaručením anonymity.

Pro vyhodnocení výkonové motivace byl použit standardizovaný dotazník výkonové motivace (D-M-V) od Pardela, Maršálové a Hrabovské, který se skládá z 52 položek. Úkolem studentů bylo zakroužkovat u každé odpovědi číslo na škále od 1 (zcela pro mě neplatí) až do 6 (zcela pro mě platí).

Dotazník vyhodnocuje tři ukazatele (indikátory):

1. **Celkovou výkonovou motivaci (MV)** – snaží se postihnout především výkonové chování, aspirační úroveň, vytrvalost k cíli a pohled do budoucnosti.
2. **Anxiozitu brzdící výkon (AB)** – faktor strachu, který snižuje výkon. Je motivován potřebou vyhnout se neúspěchu.
3. **Anxiozitu podporující výkon (AP)** – faktor psychického napětí, který vede a mobilizuje dotyčného k lepším výkonům (Pardel, Maršálová & Hrabovská, 1992, pp. 17–18).

Vyhodnocením dotazníku se získají hrubá skóre, která se pomocí tabulek v manuálu dotazníku normalizují na desetibodovou (stenovou) stupnici. Díky tomu lze všechny tři ukazatele výkonové motivace porovnat. Pásmo hodnoty 4–6 stenů se považuje za průměr běžné populace středoškoláků.

Norma byla stanovena autory dotazníku D-M-V, kteří testovali v Bratislavě celkem 528 studentů středních škol. Na základě získaných údajů a jejich statistického zpracování tento dotazník normalizovali (Pardel, Maršálová & Hrabovská, 1992, pp. 27–30).

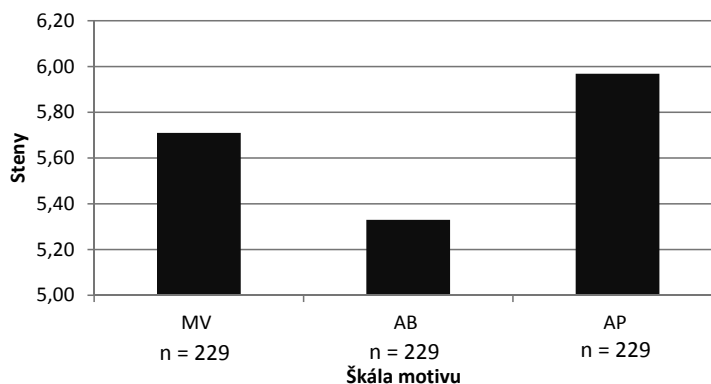
VÝSLEDKY

Výsledky analýzy škál výkonové motivace jsou po vyhodnocení dotazníků prezentovány v podsloupnosti:

- u všech studentů,
- podle kritéria pohlaví (muži–ženy),
- podle kritéria studijního ročníku,
- podle kritéria zvoleného sportu.

a) Analýza ukazatelů u všech studentů

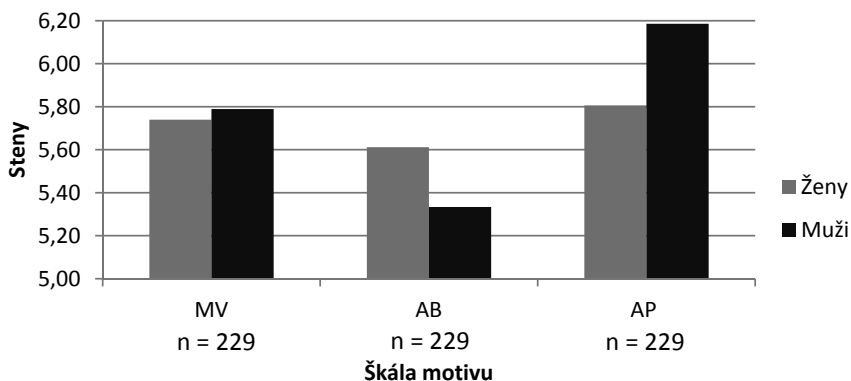
Studenti sportovního gymnázia mají ve všech 3 ukazatelích výkonové motivace (Obr. 1) průměrné výsledky ležící v pásmu mezi 4–6 stenů desetibodové stenové stupnice. Neliší se tedy od běžné populace. Studenti mají průměrné výkonové chování, aspirační úroveň (tendenci stanovovat si výkonové cíle na základě minulých dosažených výsledků), průměrnou tendenci vyhýbat se neúspěchu i dosahovat úspěchu.

Obr. 1: Shrnutí ukazatelů výkonové motivace u všech ročníků

b) Analýza ukazatelů podle pohlaví

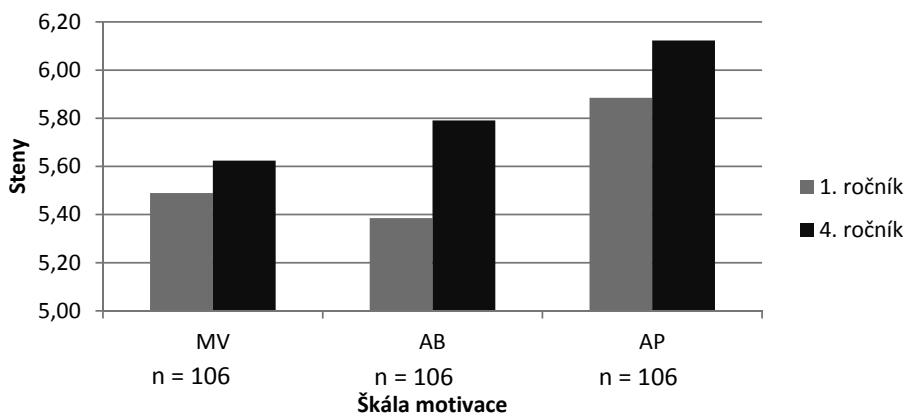
Výkonová motivace opět ve všech ukazatelích byla obdobná u mužů i u žen (Obr. 2). Jejich výsledky se lišily o méně než 5%. Přesto v těchto minimálních rozdílech měli vyšší celkovou motivaci muži a větší obavu z neúspěchu ženy.

Obr. 2: Výsledky výkonové motivace u všech ročníků u mužů a žen

c) Analýza ukazatelů podle studijního ročníku

Studenti mladších ročníků ve všech ukazatelích výkonové motivace vykazují nižší motivační úroveň oproti nejstarším ročníkům (Obr. 3). Největší rozdíl 0,39 stenů je ve škále anxiózy brzdící výkon. Mladší studenti mají tedy menší obavu z neúspěchu a ze selhání ve výkonu. Naopak v celkové motivaci je rozdíl nejmenší a to 0,11 stenů. Tyto nepatrné rozdíly představují na desetibodové stenové stupnici zvýšení výkonové motivace nejstarších ročníků oproti nejmladším o 1–4%. Můžeme tedy říci, že výkonová motivace se příliš nemění.

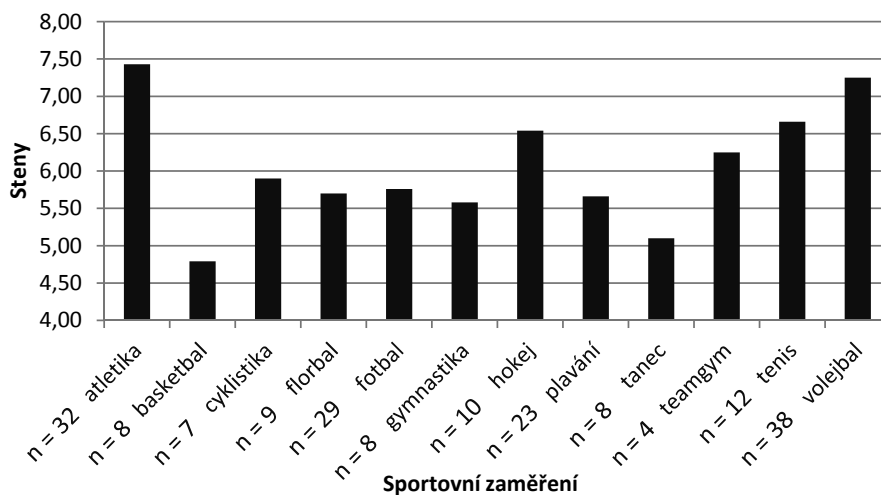

Obr. 3: Porovnání ukazatelů výkonové motivace u prvních a posledních ročníků

d) Analýza ukazatelů dle typu sportu

Mezi kolektivními a individuálními sporty měly vyšší hodnotu skóre sporty individuální, neboť nejvyšší motivační úroveň vykazovali sportovci atletiky (7,43 stenů). Za atletikou jsou hráči volejbalu (7,25 stenů), tenisu (6,66 stenů) a hokeje (6,54 stenů). U všech těchto sportů měli sportovci nadprůměrnou motivaci.

Nejnižší skóre v ukazatelích výkonové motivace byly nalezeny u hráčů basketbalu (4,79 stenů), kteří se svým výsledkem spadají do průměru, stejně jako zbylé sporty (Obr. 4).

Obr. 4: Motiv výkonu u jednotlivých sportů

Pozn. Sporty, kterým se věnovalo dva a méně lidí, nebyly do analýzy zahrnuty pro svou malou reprezentativnost výsledků.

DISKUSE

Bylo překvapivé zjištění, že studenti sportovního gymnázia nedosahují nadprůměrných skóre v ukazatelích výkonové motivace, ale nachází se v pásmu průměrných hodnot jako běžná populace. To může být způsobeno tím, že jen 25 % studentů ze šetřeného počtu působí v reprezentaci České republiky. U nich se předpokládá vyšší úroveň výkonové motivace, protože většina z nich se bude daným sportem v budoucnu pravděpodobně živit. Dalším faktorem může být, že „sportovec vkládá do aktuálního sportovního výkonu řadu dalších motivů, které zahrnují jak strategické aspekty rozhodování o vlastní sportovní činnosti, tak motivy, které reagují na potřeby osobnosti sportovce a vyplývají z jeho sociálního postavení a způsobu života.“ (Blahutková, Řehulka & Dvořáková, 2005, p. 55)

Dále bylo zajímavé zjištění, že sportovci atletiky mají nejvyšší motivační úroveň ze všech vyhodnocovaných sportů. Jejich hodnoty byly nadprůměrné (7,43 stenů). To je nejspíše tím, že v atletice soutěží každý sportovec sám za sebe. Při tréninku i v závodech je neustále srovnáván s ostatními soupeři v paralelním vztahu, a to ho může motivovat k podávání vyšších výkonů. Například v běhu na 100 m sportovec ví, kolik soupeřů je před ním, kolik soupeřů ho stihá, prostě ví, jaký musí podat aktuální výkon, aby zvítězil. To stejné platí i pro ostatní atletické disciplíny. Atletika rovněž není jednostranně zaměřená, ale obsahuje škálu disciplín obsahující běhy, skoky, hody, vrhy a každý si v ní najde něco, co by ho bavilo. Atleti si tedy stanovují nejvyšší aspirační úroveň, mají nejvíce motivované chování, v dosahování svého cíle jsou nejvytrvalejší a nejvíce se orientují do budoucnosti.

U žen jsem předpokládala vyšší skóre v položkách celkového motivu výkonu (MV) a u anxiózy brzdící výkon (AB) oproti mužům, protože jsou všeobecně považovány za cílevědomější. Moji domněnku také potvrzovala studie z Harvardské univerzity, která na základě výzkumů u několika tisíc lidí vyhodnotila ženy jako iniciativnější, cílevědomější, týmovější, mající lepší vztahy s ostatními lidmi a lépe řešící problémy. Studie to vysvětluje tím, že ženy jsou nuceny pracovat na stejném postu v zaměstnání tvrději než muži, protože jsou přesvědčeny, že je na ně kladen větší tlak z okolí a musí neustále dokazovat svou potřebnost pro zaměstnavatele (KarieraWeb, 2012).

U předloženého výzkumu se to potvrdilo v anxióznosti brzdící výkon (AB), kde ženy mají větší obavu z neúspěchu, a proto mají větší tendenci se neúspěchu vyhnout. Muži však dosáhli nepatrně vyššího výsledku v celkové motivaci (MV), což může být tím, že mají vyšší hladinu testosteronu, která zvyšuje jejich soutěživost, agresí i dominanci (Grafologie a psychologie, 2014). Tento faktor se nejspíše ve sportu hodně prosadil. Kombinací obou uvedených faktorů u žen a mužů má jejich výkonová motivace téměř stejné výsledky. Obě pohlaví tedy vykazují stejné výkonové chování, vytrvalost a vidinu dosažení úspěchu.

Co se týče motivace u nejmladších a nejstarších ročníků, předpoklad byl, že díky pravidelnému tréninku vybraného sportu na škole, pozitivnímu působení trenérů, novým soutěžním zkušenostem a vývojovým změnám v osobnosti se výrazně změní výkonová motivace žáků. To se potvrdilo. Nejstarší ročníky mají ve všech složkách výkonové motivace vyšší skóre, jsou tedy více motivováni.

ZÁVĚR

V předložené studii se potvrdilo se, že výkonová motivace je již od mládí určitým rysem osobnosti, který se příliš nemění. Podle odborníků bývá ustálená již v přibližném věku 10–12 let (Vaněk, Hošek & Man, 1982). Dále bylo prokázáno, že výkonová motivace se ve sportovním prostředí mírně zvyšuje (zhruba o 1–4 %).

Ukázalo se také, že sporty atletika, volejbal a tenis, které probíhaly v rámci garance sportovního gymnázia, jsou vedeny kvalitními trenéry, kteří své svěřence dostatečně motivují, přiměřeně zatěžují, a v budoucnu zde mohou očekávat největší úspěchy. Po zpětné vazbě s vedením gymnázia se potvrdilo, že sporty s nejvyšší motivací žáků (atletika, volejbal) mají v soutěžích největší úspěchy a žáci při nich vyhrávají více medailí a pohárů než v jiných sportech. Ovšem na motivaci nemá vliv jen trenér, ale i samotní sportovci, tréninkové vybavení, denní doba, ve kterou probíhají tréninky, atd.

Rovněž trenéři všech sportů i učitelé tělesné výchovy mohou využít faktu, že výkonová motivace je u obou pohlaví stejná. Nemusí tedy muže a ženy jinak motivovat, mohou mít k oběma stejný přístup a stejné tréninkové metody.

Pro učitelé tělesné výchovy je užitečná informace, že nejvyšší výkonovou motivaci měli sportovci atletiky. Proto by mohli atletické disciplíny co nejvíce zařazovat do svých hodin tělesné výchovy a jezdit se žáky na různé atletické závody, které jsou v průběhu školního roku pro školy pořádány.

Literatura

- Blahutková, M., Řehulka, E., & Dvořáková, Š. (2005). *Pohyb a duševní zdraví*. Brno, Česká republika: Paido.
- Blahutková, M., & Sližik, M. (2014). *Vybrané kapitoly z psychologie sportu*. Brno, Česká republika: Masarykova univerzita.
- Grafologie a psychologie, (2014). *Gender – Rozdíly v chování mužů a žen*. Retrieved from <http://ografologii.blogspot.cz/2008/04/gender-rozdily-v-chovani-muzu-zen.html> (accessed November 4, 2016)
- Hošek, V. (1985). *Motivace sportovního tréninku*. Praha, Česká republika: Univerzita Karlova.
- Chalupa, B. (2007). *Psychologie dnes a zítra*. Brno, Česká republika: Littera.
- KarieraWeb, (2012). *Ženy jsou schopnější lídři než muži*. Retrieved from <http://kariera.ihned.cz/c1-55505160-zeny-jsou-schopnejsi-lidri-nez-muzi> (accessed November 4, 2016)
- Kovář, R., & Měkota, K. (2002). *Unifittest (6–60)*. Praha, Česká republika: Univerzita Karlova.
- Pardel, T., Maršálová, L., & Hrabovská, A. (1992). *Dotazník motivace výkonu: Příručka*. Bratislava, Slovensko: Psychodiagnostika.
- Pavlas, I. (2011). *Výkonová motivace a interpersonální potřeby*. Ostrava, Česká republika: Ostravská univerzita.
- Sbírka zákonů České republiky, (2004). *Zákon č. 561/2004 Sb.* Retrieved from <http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf> (accessed November 3, 2016)
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: Dětsví a dospívání (2nd rev. ed.)*. Praha, Česká republika: Karolinum.
- Vaněk, M., Hošek, V., & Man, F. (1982). *Formování výkonové motivace*. Praha, Česká republika: Univerzita Karlova.
- Vaněk, M., Hošek, V., Rychtecký, A., & Slepíčka, P. (1984). *Psychologie sportu (2nd ed.)*. Praha, Česká republika: Státní pedagogické nakladatelství.